Csillag István

„s lerakódik, mint a guanó”

VISSZHANG - LVII. évfolyam, 28. szám, 2013. július 12.

Magyar Bálint több mint egy évtizede cikkekben, interjúkban1 – egy természettudós kitartásával, aprólékos megfigyeléseivel és találó fogalomalkotással – igyekszik meghatározni a Fidesz-jelenséget, azt, ahogyan a Fidesz vezetői, a keresztapák Magyarországot birtokba veszik. Megfigyeléseit, már-már tudományos igényű leírásait koronázta meg a néhány hete az *Élet és Irodalom*ban megjelent interjúban.2 Anélkül, hogy részletesen ismertetném, méltatnám Magyar Bálint történelmi és szociológiai szempontból pontos és képileg is jól megjeleníthető leírását, egyetlen mozzanatnak szentelnék írásomban több figyelmet: a hatalomgyakorlás és a vagyonosodás szerves összekapcsolásának. Erről így szól: *„Még a kritikus politológiai elemzések is – valami érthetetlen szemérmességgel – szétválasztják a politikai hatalomkoncentráció és a korrupció jelenségeinek leírását. Ebben a megközelítésben, ami a politikai szférában történik, az valami öncélú, ördögi hatalomvágyként, a mértéktelen »lenyúlások« pedig pártfinanszírozási problémaként jelennek meg. Az egyik narratívája, hogy »ezek már megint rombolják a demokráciát«, a másik, hogy ezek »mutyiznak«. Holott ezek semmit sem magyaráznak a rendszer lényegéből. A hatalomkoncentráció ugyanis nem holmi megszállottság, még ha kell egyfajta lelki alkat és morális hiátus is hozzá. A korrupció meg nem eseti »mutyi«, egyfajta alkalmi elhajlás értelmében vett deviancia, hanem központilag irányított és racionálisan lebonyolított rablás, a rendszer része. A szervezett felvilág lényege ugyanis, hogy a hatalomkoncentráció és a szemérmetlen személyes vagyonosodás szorosan együtt jár, egymást szolgálja, s elkülönült rendszerekben nem működtethető.”*

A rendszerváltás húsz éve során a kormányra jutott politikai alakulatok mindig azért buktak el, mert a közvélemény nem nézte el nekik, ha vagyonosodtak, és ehhez hatalmi pozíciójukkal visszaélve loptak. Nem csendesen „lopikáltak” – ahogyan azt Sárközy Tamás szereti említeni, hanem égbekiáltó módon, mondhatni ipari méretekben fordították saját javukra az ország javait. Nem az ország javát akarták, hanem csupán az ország javait.

Így volt ez az Antall–Boros„kamikaze” kormány idején, akiket az MDF–Fidesz elhíresült székházügye: a Tisztikaszinó, a Szabó Tamás irányította kétes privatizációk döntöttek meg, jóllehet a választók magát a kapitalizmust, a versenyt, a teljesítménnyel szerzett jövedelemszerzés általánosságát utálták. De fontosabb volt az ürügy, mint az ok. Az ürügy az volt, hogy a „kamikaze nem lop!”. Hiába fogta perbe Antall József Lengyel László t saját kormánya becsületének a védelmében, tagadva, hogy minden államtitkárnak meg lenne az ára. A közvélemény hitte, ezért tudta, hogy ezek lopnak. A lopásért pedig büntetés jár.

A Horn–Kuncze-kormányt elsősorban azért utálták, mert az államháztartás rendbetételével némileg korlátozta a lehetőséget, hogy az államkassza jótéteményeiből az is részesüljön, aki arra nem szorul rá. A szavazók legtudatosabb része szerzett jogként védte privilégiumait: a legfelső, leggazdagabb jövedelmi tized gyerekeit is megillető családi pótlékot, a túlnyomórészt a vezető értelmiségiek, a jómódúak gyerekei által látogatott ingyenes felsőoktatást, a szerzői jogokkal szerzett jövedelmek pimaszul kedvező adóztatását. A Horn–Kuncze-kormányt utálták, mert következetesen kapitalizmust épített, és a holdudvarokat sem kímélte a köztehervise lésben, valódi rendszerváltást akart. Ebben a közegben robbant a Tocsik-ügy. A szavazók, a közvélemény elfordulásának valódi oka a következetesség, az államháztartás világos elvek mentén történő vitele volt. De fontosabb volt az ürügy, mint az ok. Az ürügy pedig az volt, hogy a „tiszták nem lopnak!”. Akik a legkövetkezetesebben kiálltak a rendszerváltás továbbvitele és az államháztartás rendbetétele mellett: a szabad demokraták, aki részesei lettek – ráadásul elnöküknek a legtisztább demokráciákra és a jellemes demokraták politikai felelősségvállalására emlékeztető lemondása

ezt világosan jelezte is – a tocsikolásnak. A Horn–Kuncze-kormány azért bukott, mert ugyan mindenki elnézi a „lopikázást”, de a tiszták nem lophatnak, nem lehetnek részesei tisztátalan ügyeknek. A szavazókat közel egy évig bőségesen táplálta a Tocsik-ügy részleteivel a Fidesz által vezetett vizsgálóbizottság. A közvélemény hitte, ezért tudta, hogy ezek lopnak. A lopásért pedig büntetés jár.

Az első Orbán-kormány rendkívül szigorú pénzügypolitikát vitt működése első két évében. Az ország részben ennek, részben a Bokros-csomag által megszilárdított államháztartási rendnek és az ezzel fenntartható növekedési pályának, végül a fokozatosan megélénkülő példátlanul kedvező nemzetközi konjunktúrának köszönhetően először a rendszerváltás óta újra dinamikusan fejlődött. Sem az orosz válság, sem az „ázsiai ragály” (Malajzia, Thaiföld valutaválsága, majd a tovaterjedő pénzügyi válság) nem tudta megtörni a növekedés lendületét. A látványos PR-akciókkal felturbózott Széchenyi-terv „mindenki nyer” légkörében biztosnak látszott a duplázás, a második kormányciklus. Ezt a mindenki számára érzékelhető gyarapodást, kedvező hangulatot egyik pillanatról a másikra rontotta le – mai szemmel – a kisstílű ügyek sora. Az, hogy a 12 állami gazdaságot Fidesz-közeliek zsebre tették, hogy az országimázsközpont szerényen néhány százmilliót felhasznált pl. koronaúsztatásra, hogy az autópálya-építést versenyeztetés nélkül kormányközeli cégek folytathatták, hogy néhány tucat Fidesz-közeli céget jelentős adóssággal a titokzatos Kaya Ibrahim vagy Josip Tot eltüntetett, vagy kiadták a „nem taggyűlésen” a jelszót, „ne mi nyerjük a legtöbbet!”. A közvélemény elfordulásának oka, hogy előre látható volt, a kétéves költségvetésben (2001–2002) elkezdett osztogatást biztosan nem fogják a választások után tovább folytatni, meg kell fizetni a mulatozás árát. De fontosabb volt az ürügy, mint az ok. Az ürügy pedig az volt, hogy még a „ruszkikat hazaküldő fiatalok is lopnak!”. 2001 nyarától folyamatossá vált a Tetthely kampány, amely rámutatott, honnét vittek el közpénzt. A közvélemény hitte, ezért tudta, hogy ezek lopnak. A lopásért pedig büntetés jár.

A Medgyessy–Gyurcsány-kormány a jóléti rendszerváltással, a száznapos programokkal a munkatermelékenység emelkedésének az ütemét kétszeresen meghaladó béremelést produkált a közszférában, a 13. havi nyugdíjjal teljesen ésszerűtlen fogyasztásfelpörgést ért el, ami az államháztartás hiányát fenntarthatatlan magasságba: az első Orbán-kormány tényleges hiányteljesítményét: a 6 százalék (4 százalék+ 2 százalék rejtett autópálya) másfélszeresére: közel 9 százalékra emelte. A sohase látott jólét – cáfolva a balul sikerült Fidesz-kampányt („rosszabbul élünk, mint 4 éve!”) – másodszor is négy évet adott a szoc.-lib. koalíciónak, de a kényszerű kijózanodás a szavazókat elfordította. A „fiskális alkoholizmus” (©Kopits György) utáni elvonókúra, a konvergenciaprogram miatti kiigazítás és megszorítás volt az igazi oka a bukásnak. Ezt már csak tetézte a szerkezeti reformok (egészségügy és felsőoktatási tandíj) ügyetlen kísérlete, majd a kormány számára rossz helyen és rossz időben bekövetkezett pénzügyi válság, ami megmutatta, hogy a vezetési képesség is szétzilálódott. De fontosabb volt az ürügy, mint az ok. A kijózanodás közben egyre-másra sorjáztak a „nokiás” dobozok, pofátlan végkielégítések, talicskával kihordott pénzek. Az ürügy pedig az volt, hogy „a szocik mindig lopnak!”. 2009 nyarától folyamatossá vált a láncon elvezetett vezetők látványa (ügyészségi show), a Fidesz-kampány, ami rámutatott, honnét vittek el közpénzt. A közvélemény hitte, ezért tudta, hogy ezek lopnak. A lopásért pedig büntetés jár.

Tudom, hogy nem közvélemény-kutatást, hanem választást kell nyerni. Tudom, hogy még nem jött el az igazság órája. Tudom, hogy a végrehajtott közjogi reformok, az autonómiák megtörése, a rossz pénzügyi helyzet és az állásvesztéstől való félelem kedvezőbb képet rajzol az Orbán-rendszer elfogadottságáról, mint a valóság. Tudom – ahogyan ezt Magyar Bálint maga is állítja –, hogyha szavunk sincs arra, ami velünk történik, akkor nem is tudjuk leleplezni. Mégis, ha minden eddigi kormány a lopás miatt bukott meg, vagy legalábbis ez volt az ürügy, és 2010 óta ürügyekben sincs hiány, akkor mivel magyarázható a felháborodás hiánya? Az állami földbérletek, a trafikpályázatok mintha egy picit megbirizgálták volna a közvéleményt, de az elmúlt három év úgy telt el, mintha a legnagyobb rendben történtek volna a dolgok.

Amit nem értek: miért csak néhány értelmiségi kiabál? Erről írok. Kezdjük az elején. A hallgatás, a belenyugvás nem új jelenség.

„Ma is itt ül lomhán, petyhüdten, / Fejét, jussát, szívét kobozzák / S ha néhányan nem kiáltoznánk, / Azt se tudná, hogy őt pofozzák.” (Ady: *A hőkölés népe*)

Nem ma, lassan száz éve, 1914-ben írták ezeket a sorokat. A felvilág csak az utolsó három évben lett szervezett, de alul semmi sem változott. Miért? Mert a „négy csapás” természetessé, megszokottá tette, hogy a polgári életbe, az üzletbe az állam, a kormány mindennaposan, parancsolóan, saját csókosait előnyben részesítően jelen van. A „négy csapás” megszokottá, természetessé tette a beletörődést, hogy a nincstelenek „kitántoroghatnak Amerikába”, a középosztálybeliek meg az elnyomorodás ellen állami szolgálatot keressenek. A „négy csapás”, ami Magyarországot Ady verse óta érte : 1.) a világháborúk (1914–18 és 1939–45); 2.) az Osztrák–Magyar Monarchia: a védett vámunió felbomlása és ezzel Trianon; 3.) az új gazdasági szerkezeti reagálást követelő nagy világgazdasági válság (1929–33) és 4.) a nyílt kommunista diktatúra (1949–1963). A „négy csapás” hazánkat már mint kelet-európai nyomorult kisállamot3 érte. Ebben a „kisállami” létben, ami éppen az I. világháborút követően a világgazdaság, a világpiac nemzeti gazdaságokká, befolyásolási övezetekké történő szétesésében jött létre, az állami beavatkozás, a döntések központosítása, az állam növekvő újraelosztó szerepe állandósul. Ennek kettős oka van: az első, hogy az egymással ellenséges kisállamok jóval kisebb adófizetői bázisra támaszkodva kénytelenek honvédelmüket újjászervezni, ahol – ahogy az élet minden területén – érvényesül a méretgazdaságosság, hiszen nem véletlen, hogy Kossuth Lajostól Czinege Lajosig a kétszázezres hadsereg a legkisebb versenyképes egység4, aminek a megteremtése a nemzeti honvédelmet jelenti. A második, hogy a kisállami lét egyben a Monarchia egységes vámhatárán belül élvezett korábbi kivételezett helyzet megszűnése is, amelyben az államháztartás bevételi oldalán nemcsak azért esnek vissza a jövedelmek, mert kevesebb az adófizető, hanem azért is, mert az új kitágult világgazdasági térben már korántsem képződnek akkora jövedelmek, mint a versenytől védett, ezért mesterségesen magasan tartott árak körülményei között, amelyek adóztatásával gondoskodni lehetett a megnövekvő kiadásokról. A kiadási oldalon nemcsak a már említett védelmi kiadások szerepelnek, hanem a krízis miatti bank- és adóskonszolidációk, sőt a Monarchia korábbi területeiről beáramló – a kialakult államszervezettel nem arányos – állami alkalmazottak munka nélküli tömegei, továbbá a krízis miatti fokozó nincstelenség legalább időszakos enyhítése, hiszen óriási tömegek maradnak munka és megélhetés nélkül. Jól mutatja a kisállami lét problémáit BethlenIstvánegyik – éppen a gazdasági világválságot követő évben elmondott – beszéde.5

A háborús gazdálkodás, illetve később a világgazdasági válság által kiváltott hitel- és adósságválság, valutaválság közepette a magyar gazdaságfejlődés sajátosságai újabb vonással bővülnek: a *döntések és az erőforrások fölötti rendelkezés állami központosításával.* A központosítás nyilván a háborús években éri el a tetőfokát, de ahogy Ungváry Krisztián6 összefoglalja, Magyarország huszadik századi történetének nagy részében 1914–20 között a hadigazdálkodás, 1931 után a kötött devizagazdálkodás és irányított külkereskedelem, 1938-tól a győri program keretében kiépülő államkapitalizmus, majd az újabb háborúba lépéssel ismét a hadigazdálkodás (1940) volt a jellemző, ami előkészítette a talajt az 1946-tól fokozatosan kibontakozó és 1949-től kiteljesedő tervutasításos, totális állami központosításnak. A tervutasításokra épülő totális állami központosítás rendszerében azután 1949-től az *ideiglenesnek gondolt, átmenetinek látszó állami beavatkozások maguktól értetődő természetességgel, mint normális*, ezért előírt, megkövetelt, normává *tett intézmények lépnek a színre*. Magától értetődő a szűk nemzeti, gazdasági tér, magától értetődő – minden patrióta emelkedettség nélkül – az önellátás; magától értetődő – már csak a szocialista ideológia okán is – a versenyben esélytelenek általános támogatása, a jövedelmek egyenlőtlenségének állami újraelosztás útján való felszámolása; végül magától értetődő ennek a mindenre kiterjedő állami központosítás keretében kiépülő mechanizmusa. Magától értetődő, hogy központosított gazdálkodásban azok jutnak hozzá az államilag elosztott és éppen emiatt szűkössé vált javakhoz, akik az adott állam, az adott kormány támaszai, csókosai. A tervutasításos gazdaság totális állami központosításra épülő rendszere ugyan látszólag a szovjet megszállás, a szovjet gazdasági függőség kiépítésének a mechanizmusa okán a Magyarországra kívülről rákényszerített, a külső zsarnokság miatti forráskiszívó burok. Mégis a két világháború közötti időszakban nyomorgó, perspektíva nélüli tömegek számára az

egyenlőtlenség (legalábbis formális) megszüntetése, a reménytelenség helyett az emelkedés állami segédlettel kialakított csatornái, a középrétegek számára pedig az előző három évtizedben megtapasztalt állami parancsgazdaság – idegen érdekek álruhájába öltöztetettsége miatt legalább utálható, bár – már jól megszokott rendszere. Éppen a felsorolt, közel fél évszázados előzmények, a szocializmus totális állami központosításra épülő rendje, jövedelemátcsoportosító mechanizmusok, a verseny kizárása, a versenytársaktól való védelem miatt a következő négy évtizedben már nem a külső kényszer, hanem a magyar társadalomban kialakuló elosztási koalíciók versennyel szembeni védelmének, a piac által elismert teljesítménnyel szerzett jövedelmek egyenlőtlenségei mérséklésének a természetes igényeként, a mindenkori kormánnyal szembeni követelményeként él tovább.

A versenytől rettegő, a gazdasági nyitottságot mint fenyegetést átélő mediánjövedelműek számára kisebbik rossznak látszik a keresztapa kötelező kézcsókja, mint a világpiacon való helytállás kudarca. Ráadásul ebben a kisállami létben a félelem az ismeretlentől, az alulmaradástól, a fogyasztóképesség elvesztésétől azokat a reflexeket erősíti, amelyek éppen a megelőző közel fél évszázadban épültek ki: nevezetesen az állami osztogatástól, az újraelosztástól, az állami transzfermechanizmustól való függést. Nem önállóság, hanem szolgálat. Nem vállalkozás, hanem megalázkodó besimulás. Daniel Kahneman világsikerű könyvéből ismertek a *veszteségelkerülés* (loss aversion), a *ragaszkodási hatás* (endowment effect), illetve a *szegénységben történő döntéshozatal* (decision making under poverty)hatásmechanizmusai. 7 Ezeknek közös tulajdonságuk a *kiindulópont (*viszonyítás*).* Az egyének aszerint mérlegelik az előttük kínálkozó lehetőségeket, hogy azok hogyan változtatják meg *kiindulópontjukhoz képest* helyzetüket. Az állami transzferek, a keresztapák szolgálatának a díja, az újraelosztási ráta mint horgony a kiindulópont szerepét tölti be. Éppen emiatt az állami újraelosztás mértéke – minden takarékoskodás, megszorítás ellenére – folyamatosan nő. Ez egy olyan „racsni", amely mindig egy irányba forog.

Ezért a kádári „koraszülött jóléti állam" álruháját öltheti magára a posztkommunista maffiaállam (©Magyar Bálint), amely lenézi, megveti a jövedelemszerzőképességétől, fogyasztóképességétől megfosztott társadalmi csoportok kilátástalan szegénységét, és dumában hirdeti az esély ideológiáját.8 Ne felejtsük el – amire Bethlen is célzott idézett beszédében –, hogy *„ a háborús vereség, a Monarchia felbomlása, a kommunista uralom és Trianon – nemcsak területi és demográfiai zsugorodás, hanem a polgárosulás mesterséges visszafordítása – igazi nyomorba taszította Magyarország népének többségét, így a középosztály számottevő részét is."*9 Ez a kilátástalan nyomor a '29–'33-as világválság után kialakult új gazdasági, világgazdasági szerkezetbe betagolódni nem tudó Magyarország számára csak további kilátástalan felzárkózásképtelenséggel párosult, mindaddig, amíg a központosítási, fasizálódási törekvések: Gömbös, Imrédy, Szálasi, zsidó vagyonújraosztási tervek nem kezdtek érvényesülni. Nem előzmények nélküli ezért a Kádár-korszak nyomorenyhítő, fogyasztásnövelő új kurzusa, másrészt a fogyasztásképességnek akárcsak az enyhe fokú helyreállítása is olyan erős és mély helyesléssel, a „racsni" kiépülésével találkozott, ami évtizedekre képes volt átalakítani a társadalmi csoportok viszonyát a központi újraelosztáshoz és ahhoz az úthoz, amely az egyéni törekvések sikeréhez vezet.

Innét pedig már csak egy macskaugrás, hogy belássák a mind jobban lecsúszó tömegek, hogy „Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen!", ezért a valaha jobb napokat látott középosztály az Orbán-kurzus saját hívei zsebeinek duzzadását nem csupán megértéssel, hanem a saját zsebeik telítődése iránti várakozással is szemléli. Arra gondol, hogy a versenybarát, kapitalista szövegekkel szemben a védelmet, a világtól való elmenekülést, bezárkózást hirdető rezsimben ez a védelem ára. „Érted lopunk, nem ellened!"– lehetne ennek az új kurzusnak a jelszava, ami sejtetni engedi, hogy ha leteszed a hűségesküt, és megmondod, hogy melyik szomszédod vagyonát ítéled tisztességtelen úton szerzettnek, akkor a törekvéseidnek a törvényesítésében támogatunk (szerezhetsz egy „zsidó zongorát", ld. Ungváry Krisztián könyvét). Ebben a rendszerben a „törvény első szolgája": a miniszterelnök biztatja a polgármestert, hogy a magántulajdont ne tartsa tiszteletben (ld. a Balettintézet megszerzésének a kezdeményezése vagy az energiaszolgáltatók jogerős pernyertessége ellenére folyamatos elüldözésük). Igaz, tudjuk, hogy a *magántulajdon biztonsága*

nélkül nincs bizalom, nem lehet hitelesség. Jól tudjuk, hogy a *bizalom vagy annak hiánya megsokszorozódik*, maga is épp olyan *multiplikátor*, mint a Keynestől ismert fogyasztási határhajlandóságon alapuló kiadási vagy beruházási multiplikátorok. Mégis, a versenytől, a nyílt piaci kudarctól, a szükséges műveltség és szakképzettség hiányának nyílt lelepleződésétől való félelem helyett jobb állami segítséggel megszerezni másét, a szomszéd tehenét, „zsidó zongoráját" birtokba venni, mint a piacon egzisztenciánkat kockáztatni.

Biztatásul:

„Hagyományos elképzelés, hogy bizonyos időszakokban csakis rablásból éltek. De hogy rabolni lehessen, kell legyen valami rabolnivaló, tehát termelés. És a rablás módját magát is a termelés módja határozza meg. Egy stock-jobbing nationt pl. nem lehet oly módon megrabolni, mint egy tehénpásztor nemzetet." (Marx: *A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai. Marx-Engels Művei* 46/I. kötet. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1972, 24. old.)

[1] Magyar polip – a szervezett felvilág. Magyar Hírlap*, 2001. február 21.*, MFB-Maffia Fejlesztési Bank, Magyar Hírlap*, 2001. március 7.* „Elbocsáthatatlan légió". Több mint egy pártrendszer. *2001. április 14.; vagy* „A visszautasíthatatlan kétharmados ajánlat – a Fidesz autokratikus kísérlete", Népszabadság*, 2011. márc. 12.;* „Az új nemzeti középosztály: szolgáló nemesek és udvari beszállítók rendje, Élet és Irodalom*, 2012/10., március. 2.;* „Ki játszik ilyet, majd megmondom milyet". Mozgó Világ *(interjú Rádai Eszterrel) 2013/5.*

[2] *„A posztkommunista maffiaállam". Rádai Eszter interjúja, ÉS,* 2013/24., jún. 14.

[3] *Bibó István (1946):* A Kelet Európai kisállamok nyomorúsága. *Megjelent Bibó I.:* Válogatott tanulmányok *II. kötet, 185–267. old. Válogatta Huszár I. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986.*

[4] *Csak érdekességként teszem hozzá Szűcs Jenő (1983) gondolatát a hatalmi kiegyenlítés érdekében szükséges hadsereg méretéről: „Végül is a fegyverek egyensúlya volt hivatva kiegyenlíteni az alapok kiegyensúlyozatlan súlyviszonyát, amit a »balance of power« 17. századi doktrínája teoretikus szintre is emelt. S valóban a Romanovok hadserege 1680 táján, vagy akár II. Frigyesé pontosan ama 200 000 fő körül mozgott, mint például a francia hadsereg létszáma a grand siècle idején – természetesen igen eltérő rátával terhelve meg az államkincstárt." Szűcs Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983, Gyorsuló Idő. 78–79. old.*

[5] *Bethlen István (1933):* A Magyarság helyzete a Kárpát-medencében. Magyar Szemle *XIX. k. 4. (76.), megjelent in* „Helyünk Európában" *Szerk. Ring Éva (1986). Magvető Könyvkiadó Budapest ,1986, 265–66. old. és 275. old*.

[6] *Ungváry Krisztián (2012):* A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon, *Jelenkor Kiadó, Pécs–Budapest, 2012, 419. old.*

[7] *Kahneman, Daniel (2012):* Thinking, Fast and Slow. *Penguin Books, London 2012. első kiadás Farras, Straus and Giroux 2011. 283–286. old. (loss aversion); 292–297. (endowment effect); 298–299. (decision making under poverty)*

[8] *„Én soha nem szégyelltem, hogy mim van, dolgozom keményen, abban a miliőben nőttem fel, hogy a munka nem szégyen, a munka eredményét se kell szégyellni, az ember kaparjon, gyűjtsön, építkezzen kockáról kockára. Aki erre nem képes, akinek nincs semmije, az annyit is ér. Aki nem vitte semmire az életben, az annyit is ér, ezt tudom mondani. Annak annyi az élete. Ez az én véleményem." – egy a közelmúltban nyilvánosságra hozott hangfelvétel szerint egyebek mellett ezt mondta Hódmezővásárhely közgyűlésén Lázár János polgármester, a Fidesz országgyűlési frakcióvezetője.* Népszabadság*, 2011. március 19.*

[9] *Széky János (2013):* Nyomorból ki, nyomorba vissza. Egy Kádár értelmezés. Élet és Irodalom, *2013/14., ápr. 5.*